

Valašský odzemek – improvizovaný mužský taneční projev

1. Popis

Odzemek je improvizovaný mužský tanec skočného rázu spojený s pasteveckou kulturou karpatského oblouku. Vznikal s doprovodem píšťal a dud (*gajd*) na pastvě, kdy si pastevci krátili čas a cvičili se v obratnosti. Tančival se také s valaškou. Tuto formu odzemku dnes odlišujeme pod názvem obuškový. Odzemek se tančil také s pistolí a snad i se šavlí. Je to tanec sólový, 2/4 rytmu s postupně se zrychlujícím tempem od andante až po allegro vivo. Příslušná taneční píseň *Hopsa chlapci od země* má v podstatě jedinou osmitaktovou melodii s drobnými textovými obměnami, tematicky se týkajícími pastevectví nebo zbojnictví a je doložena již ve 14. století. Z minulosti známe více nápěvů, dnes se užívá především uvedeného nápěvu s textovými variantami. Hudební doprovod tance, známý v 17. století, představovaly dudy, případně dudy s píšťalou. Následně se hudební doprovod vyvíjel v souvislosti s proměnným nástrojovým obsazením lidových, od 1. poloviny 20. století folkloristických nástrojových sestav.

Tanec se vyznačuje velkým vnitřním napětím, pravidelným rytmem, avšak stupňujícím se tempem, prudkými a přesnými pohyby, mrštností a až akrobatickou obratností a velkým množstvím figur, které tanečník může kombinovat dle svých fyzických a psychických možností, momentální nálady a improvizčních schopností.

Odzemek začíná skokem na volné prostranství. Bývá zahajován zpěvem písně na uvedený nápěv. Následně se pohyb rozvíjí od sunů a pomalých drobných přizemních figur, přesně rytmicky vyšlapávaných, až po charakteristické skoky. V této vrcholné fázi tanečník ukazuje, co vlastně dokáže, jak umí zvládnout tělo v plném tempu, při čemž využívá i akrobatických prvků. Užitím několika rychlých figur při zemi a rázným znamením tanečníka se tanec uzavírá. Pružnost a živelnost valachů se promítá do jednotlivých figur a jejich kombinací. Prudké, dynamické a přesné pohyby, plné vnitřního napětí, doprovázené výkřiky a hvizdy, vyjadřují individuální prožitek každého interpreta, jeho rychlost i sílu. Snahou každého tanečníka je, aby se jeho tanec odlišoval od jiných interpretů. Každý pracuje s jednotlivými prvky tance sobě vlastním osobitým a neopakovatelným způsobem. Tanec si do dnešních dnů udržel své původní funkce – reprezentační, soutěživou, zábavní a erotickou. Vyjadřuje plně povahu, duševní i fyzický stav tanečníka, jeho mužnost. Identifikuje ho s určitou komunitou, specifickým etnografickým regionem – s pozitivním pocitem regionálního sebevědomí.

Generačním předáváním mezi vynikajícími tanečníky se odzemek tradoval ještě v 1. polovině 20. století. Se zánikem přirozeného kulturního prostředí valašských pastevců a rolníků, ve kterém se tento mužský taneční projev udržoval a rozvíjel, se taktéž zužoval počet interpretů i množství příležitostí, kdy byl tancován.

Současní tanečníci kromě svých vzorů v rámci folkloristického hnutí čerpají ze sběratelské činnosti Miloše Kašíka, Jiřího Parduby, Zdenky Jelínkové a dalších odborníků, kteří se podíleli na dokumentaci celé škály tanečních figur odzemku. S rozvojem záznamové techniky přibýly zájemcům k dispozici audiovizuální záznamy z různých vystoupení, přehlídek nebo soutěží. Z této škály si pak interpreti vybírají prvky, které je nejvíce oslovují a inspirují, a s těmi pak dále pracují. Každé předvedení odzemku je v podstatě improvizace na dané téma. Vyspělí interpreti při hledání vlastního osobitého tanečního vyjádření mnohdy zařazují do tance nové prvky, a tím přispívají tvůrčím způsobem k jeho neustálým proměnám v rámci tradiční osnovy tance.

2. Zeměpisná lokalizace výskytu statku

Tanec valašský odzemek je spojován s jednou z nejvýraznějších etnografických oblastí na území České republiky – s Valašskem, které se rozkládá ve východní části Moravy u hranic se Slovenskem na jihovýchodě Moravskoslezského kraje a v severovýchodní polovině Zlínského kraje. Region zahrnuje přibližně dvě sta obcí kolem měst Frenštát pod Radhoštěm, Rožnov pod Radhoštěm, Valašské Meziříčí, Vsetín, Vizovice a Valašské Klobouky. Při určení současného rozšíření statku nutno neopomenout některé Valašsku přiléhající oblasti, kam se v polovině 20. století rozšiřoval se stoupající oblibou valašský folklorismus spolu s valašským odzemkem – např. Podřevnicko, Hostýnské Záhoří, Nový Jičín.

V důsledku pracovní migrace po 2. světové válce byl odzemek valašskými rodáky přenesen také do Valašsku vzdálenějších lokalit České republiky. Zde se rozšiřoval díky zakládání valašských folklorních souborů. Proto jej lze dodnes nalézt v repertoáru tanečníků z velkých městských center jako je Praha, Ostrava nebo Brno, kteří si tuto taneční dovednost přinesli přímo ze svého rodného regionu nebo si ji osvojili v některém z těchto souborů.

Folkloristická prezentace valašského odzemku vychází především z prvního choreografického popisu Miloše Kašíka, publikovaného roku 1929, který se soustředil na dokumentaci tance z oblasti kolem Rožnova pod Radhoštěm, Vsetína a Valašského Meziříčí.

Dynamický mužský skočný tanec charakteru odzemku nacházíme mezi nejstaršími lidovými tanci i v sousedních původně pasteveckých oblastech Slovenska, v goralských oblastech polských, ale také na Podkarpatské Rusi, v Maďarsku a v Rumunsku, v rámci celého karpatského oblouku.

3. Zajištění valašského odzemku pro budoucnost

Nejdůležitější podmínkou pro zachování odzemku jako živého tanečního projevu je jeho tradování a předávání mladé generaci tanečníků. Významnou roli sehrává udržování možností prezentace, nezbytných pro uchování tance v životaschopné, autentické a specifické podobě. Tento úkol přirozeně plní folklorní soubory a různé lokální a regionální kulturní instituce. V roce 2012 byl odzemek zapsán do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky. Neméně důležitý je etnochoreologický výzkum a dokumentace historického vývoje tance, jeho aktuálních vývojových trendů i jeho současné podoby. Stejně důležitý je soustavný výzkum a dokumentace tanečních příležitostí a jejich formování v důsledku vývojových změn kulturně-společenského prostředí. Specifickým článkem je poznání interpretů.

Za účelem aktivit týkajících se uchování, ochrany a dokumentace valašského odzemku byla roku 2010 při Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (dále VMP) jako poradní orgán ředitele ustavena **Rada pro valašský odzemek** (dále RVO). RVO sestává ze tří sekcí – etnografické, organizační a sekce znalců a porotců. RVO koordinuje dokumentaci odzemku, věnuje se aktivitám směřujícím k udržení jeho životnosti a rozvíjí vzdělávací, ediční, popularizační a propagační aktivity. Mezi hlavní činnosti RVO patří plošný kvalitativní terénní výzkum současných forem odzemku. Zaměřuje se na nejstarší generaci tanečníků, z nichž někteří přirozeně navázali na starší tradici v období sklonku 2. světové války, dále na následující generace interpretů, zažívající rozmach folkloristického hnutí ve 2. polovině 20. století i na současné interprety.

Výsledky všech výzkumných, dokumentačních a popularizačních aktivit jsou soustřeďovány v **Dokumentačním centru pro valašský odzemek**, které bylo zřízeno jako jeden z nosných pilířů systému záchranných opatření v rámci realizace předkládaného projektu.

Samostatný archivní fond, který je spravován pracovníky Dokumentačního oddělení VMP, zahrnuje archiválie, fotografie, AV media a veškerou dostupnou literaturu o odzemku. Všechny písemné a fotografické materiály jsou převáděny také do digitální podoby. Informační zhodnocení shromažďovaných materiálů bude umožněno v rámci badatelských služeb VMP zájemcům z řad odborné i laické veřejnosti.

Dalšími subjekty pečujícími o ochranu statku jsou Slovácké muzeum v Uherském Hradišti jako regionální pracoviště pověřené péčí o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji a Valašské folklorní sdružení (dále ValFos), organizačně participující na akcích vzdělávacího charakteru.

Způsoby současné a plánované péče o statek lze rozdělit:

1) Badatelské aktivity

a) VMP (prostřednictvím Etnografické sekce RVO) – Identifikace, dokumentace a terénní výzkum současných forem odzemku, jeho dnešních i bývalých nositelů. Excerpce archivních materiálů a literatury. Archivace veškerých záznamů o valašském odzemku v Dokumentačním centru pro valašský odzemek. Pořádání symposií k sumarizaci a hodnocení výzkumné a dokumentační činnosti. Financování z provozních prostředků VMP.

b) Slovácké muzeum v Uherském Hradišti – soustavná všestranná dokumentace a periodická redokumentace statku, vyplývající z pověření regionálního pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji na základě usnesení vlády č. 561/2003 Sb.

2) Koordinační aktivity k udržení životnosti statku

VMP (prostřednictvím RVO) ve spolupráci s NÚLK, ValFoS, pověřenými regionálními odbornými pracovišti, folklorními soubory, městskými a obecními úřady bude intenzivně přispívat k realizaci Usnesení vlády ČR č. 11 z 5. 1. 2011 Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice na léta 2011 až 2015 následujícím způsobem:

a) VMP (prostřednictvím RVO) ve spolupráci s ValFoS bude realizovat semináře o odzemku určené organizátorům a účastníkům všech záchovných aktivit v regionu, laické i odborné veřejnosti.

b) VMP jako pořadatel mezinárodního folklorního festivalu Rožnovské slavnosti bude ve spolupráci s ValFos i nadále organizovat soutěž Kdo vyskočí, ten je chlap.

c) VMP (prostřednictvím RVO) ve spolupráci s ValFos bude i nadále iniciovat pořádání soutěží a přehlídek, např. soutěž Memoriál Dušana Růžičky ve Vsetíně, přehlídka v rámci Mikulášského jarmeku ve Valašských Kloboukách aj.

d) VMP (prostřednictvím RVO) ve spolupráci s ValFoS uspořádá jednou za 5 let seminář pro zástupce orgánů státní správy a samosprávy všech stupňů s cílem získat podporovatele z těchto institucí a řešit konkrétní otázky týkající se organizačního a finančního zabezpečení akcí, udržujících životnost odzemku.

Financování koordinačních aktivit bude jako dosud vícezdrojové: Dotace Ministerstva kultury na realizaci Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR na léta 2011 až 2015, dotace Ministerstva kultury na uchování tradiční lidové kultury, dotace krajů na rozvoj regionální kultury, granty a rozpočty měst a obcí na kulturní činnost, granty FoS ČR a nadací podporujících práci s dětmi a mládeží v oblasti kultury, provozní prostředky VMP.

3) Vzdělávací aktivity

VMP (prostřednictvím RVO) zřídilo Sekci znalců a porotců valašského odzemku. Její členové jsou vynikající znalci, bývalí a současní interpreti odzemku. Sekce je využívána k hodnotitelské činnosti při soutěžích, na seminářích a k pedagogické činnosti v rámci vzdělávacích aktivit.

a) VMP (prostřednictvím RVO) ve spolupráci s ValFoS bude pokračovat v organizování Školy mladých odzemkářů pro členy folklorních souborů i pro další zájemce. Financování bude zajišťováno jako dosud vícezdrojově: Provozní prostředky VMP, dotace Ministerstva kultury na uchování tradiční lidové kultury, dotace Zlínského kraje na rozvoj regionální kultury.

b) ValFoS bude ve spolupráci s RVO pořádat výukové kurzy pro vedoucí folklorních souborů, kteří vyučují odzemek. Bude se pokračovat ve vícezdrojovém financování: Dotace krajů na rozvoj regionální kultury (dle místa konání Zlínský nebo Severomoravský kraj), granty FoS ČR a nadací podporujících práci s dětmi a mládeží v oblasti kultury.

4) Ediční aktivity

a) VMP (prostřednictvím RVO) a ValFoS ve spolupráci s profesionálním videostudiem budou i nadále provádět záznamy ze soutěží, přehlídek a seminářů. Zpracované záznamy jsou k dispozici u správce archivu ValFos a v Dokumentačním centru pro valašský odzemek. Vícezdrojové financování zahrnuto v nákladech na konkrétní akci.

b) VMP (prostřednictvím RVO) v rámci ediční činnosti VMP vydá tištěné národopisné nebo populárně-naučné publikace a instruktážní pomůcky týkající se odzemku. Financováno z provozních prostředků VMP.

5.) Popularizační a propagační aktivity

a) VMP bude na svých webových stránkách i nadále podávat informace o všech konaných a připravovaných akcích spojených s odzemkem a o výstupech z činnosti RVO.

b) Výroba a distribuce propagačních materiálů – v rámci akcí VMP zajišťuje Propagační oddělení VMP, v případě dalších akcí zajišťuje odpovědná organizace pod záštitou RVO.

VMP bude spolupracovat s médii prostřednictvím funkce tiskového mluvčího. Koncepce styku s médii obsahuje:

a) Seznámení regionálních a státních médií s odzemkem a jeho historií – včetně odborných vyjádření badatelů z oblasti etnologie.

b) Nabídka pozvánek pro televizní a rozhlasové stanice na akce prezentující odzemek.

c) Novinové články, rozhlasové reportáže, televizní šoty a dokumenty – prezentace konkrétních konaných akcí.

d) Propagace při reklamních a osvětových akcích muzeí – především VMP.

Zdroj informací:

Informace o „**valašském odzemku**“ použity ze zaslané nominace od Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

PŘÍLOHA č. 2

LOKALITY PREZENTACE TANCE VALAŠSKÉHO ODZEMKU V REGIONU VALAŠSKO A OKOLÍ

ZDROJ: ŠTĚKA, Jaroslav: Valaši a Valašsko, Rozhov pod Radhoštěm: Valašský muzantl a národopisný spolek, 2000, mapová příloha Rozšíření a intenzita karpatské salašnické kultury na Moravě; mapová příloha Demografický region Moravské Valašsko ve 20. století (podle vědomí souměřitelnosti jeho obyvatel i obyvatel sousedních oblastí).

